

**ЄВРОПЕЙСЬКА ІНТЕГРАЦІЯ УКРАЇНИ:
ПОТЕНЦІЙНІ МАКРОЕКОНОМІЧНІ ЕФЕКТИ ТА МАКРОСОЦІАЛЬНІ РИЗИКИ
В УМОВАХ ЕКОНОМІЧНОЇ НЕСТАБІЛЬНОСТІ**

**ЕВРОПЕЙСКАЯ ИНТЕГРАЦИЯ УКРАИНЫ:
ПОТЕНЦИАЛЬНЫЕ МАКРОЭКОНОМИЧЕСКИЕ ЭФФЕКТЫ
И МАКРОСОЦИАЛЬНЫЕ РИСКИ В УСЛОВИЯХ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ
НЕСТАБИЛЬНОСТИ**

**EUROPEAN INTEGRATION OF UKRAINE:
POTENTIAL MACROECONOMIC EFFECTS AND MACROSOCIAL RISKS
UNDER THE ECONOMIC INSTABILITY CONDITIONS**

Анотація. Визначено потенційні макроекономічні ефекти та макросоціальні ризики євроінтеграції України. Обґрунтовано концептуальні засади державної політики блокування потенційних ризиків євроінтеграції для України із урахуванням особливостей різних етапів поглиблення інтеграційного процесу.

Аннотация. Определены потенциальные макроэкономические эффекты и микросоциальные риски евроинтеграции Украины. Обоснованы концептуальные основы государственной политики блокировки потенциальных рисков евроинтеграции для Украины с учетом особенностей различных этапов углубления интеграционного процесса.

Abstract. Potential macroeconomic effects and macrosocial risks of Ukraine's European integration strategy have been identified. Methodological recommendations for the improvement of the state policies to manage potential risks of its European integration strategy have been substantiated taking into account the particularities of the various stages of deepening of the integration process.

Євроінтеграційні реформи в Україні на сьогодні є стратегічно визначеними, безповоротними і не мають вагомих контраргументів. Здійснивши у 2014 році політичну революцію, українці обрали для себе європейський інтеграційний вектор. Такий шлях передбачає, що Україні доведеться послідовно пройти через усі етапи інтеграційного процесу, відчувши на собі як позитивні, так і негативні макроекономічні ефекти від кожного фази поглиблення. Ефективне державне управління процесом європейської інтеграції України потребує ґрунтовного вивчення, з одного боку, відповідності вітчизняної економічної системи вимогам ЄС, а з іншого, — потенційних наслідків, які вже відчули на собі країни ЄС за роки їх існування у складі співтовариства.

Європейський Союз є об'єднанням із найглибшим рівнем інтеграції економічних систем країн-учасниць із досвідом функціонування понад 50 років. Його сучасний склад формувався поступово шляхом приєднання окремих країн. У 2004 році до ЄС приєдналися одразу 10 країн, серед яких Естонія, Латвія, Литва, Польща, Чехія, Словаччина, Угорщина, Словенія, Кіпр і Мальта. У 2007 році до ЄС вступили також Болгарія та Румунія, а в 2013 році — Хорватія. З точки зору оцінки економічних вигід суттєве розширення ЄС 2004 року можна вважати досить вдалим як для старих, так і для нових країн-членів. Це пов'язано з високим рівнем конвергенції їх економічних систем, який проявляється у зближенні середніх темпів приросту основних макроекономічних показників та обумовлює поширення спільних рис циклічності економічного розвитку нових і старих країн ЄС.

Так, до 2004 року у нових країнах — членах ЄС ВВП на душу населення було майже на 20 тис. дол. нижчим від його рівня для старих членів ЄС. У 2007 році після приєднання Болгарії та Румунії динаміка ВВП на душу населення в усіх країнах ЄС стала негативною, що пов'язано зі світовою фінансово-економічною кризою. Диференціація темпів щорічного приросту ВВП також суттєво знизилась із 1,02—1,07 % до розширення 2004 року — до 1,02—1,024 % після нього.

Подібна тенденція виражається також і в динаміці цін, рівня безробіття та державного боргу. На початку 2000-х років темпи приросту цін у старих і нових членах ЄС суттєво відрізнялись, при цьому в окремі періоди максимальна різниця становила близько 5,5 в.п. Після розширення 2004 року, незважаючи на нерівномірність впливу світової економічної кризи, цінова динаміка в країнах ЄС зблизилась, при цьому нові учасники ЄС продемонстрували дещо вищий рівень інфляції порівняно з його засновниками.

* ФЕДІРКО Наталія Вікторівна / Наталья ФЕДИРКО / Nataliia FEDIRKO — к.е.н., доцент кафедри макроекономіки та державного управління, ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана», е—mail: natalifedirko@gmail.com

Проявом конвергенції та тісного взаємозв'язку економічних систем країн ЄС також є динаміка частки державного боргу у ВВП, яка до 2008 року мала спадний характер як у старих, так і у нових країнах ЄС, утім надалі під впливом світової фінансово-економічної кризи змінилась на протилежну одночасно в усіх країнах.

Після розширення 2004 року суттєве зближення та усереднення показників у країнах ЄС відбулось і на ринку праці. Ще у 2000 році за умов високої диференціації економічного розвитку рівень безробіття в 13 нових країнах ЄС, які на той час були лише потенційними його учасниками, був на 6 в.п. вищий, ніж в ЄС-15. В процесі їх функціонування як єдиної системи значення рівня безробіття в країнах ЄС усереднилось і зблизилося. Найбільшою мірою це проявилось у 2007—2008 роках, коли середній рівень безробіття у ЄС коливався в межах 6,7—6,3 %. Світова економічна криза 2008 року, яка нерівномірно проявилась по країнах ЄС, спричинила подальшу диференціацію рівня безробіття, втім на кінець 2013 року дисперсія між його значенням у нових і старих країнах ЄС значно скоротилася порівняно з початком 2000-х років.

Проведене автором дослідження макроекономічних ефектів економічної інтеграції країн світу [3] показало, що будь-якій формі міжнародного регіонального економічного співробітництва — від зони вільної торгівлі до економічного союзу — притаманні як позитивні, так і негативні макроекономічні ефекти, які очікують в майбутньому і Україну. Серед позитивних — підвищення темпів економічного зростання та зближення економічного розвитку країн, що проявляється у стабілізації цін і зменшенні рівня безробіття. Поряд із загальним збільшенням темпів приросту ВВП з моменту їх формування також простежується суттєве їх зближення відносно середнього рівня. Проявляється ефект «підтягування» економічного розвитку менш розвинених країн-учасниць угруповання за рахунок залучення зовнішніх джерел фінансування з більш розвинених країн-учасниць. У країнах ЄС такий ефект проявився вже через 4 роки після розширення 2004 року.

Вже у короткостроковому періоді після запровадження зони вільної торгівлі України з ЄС інтеграційною перевагою стане зростання обсягів взаємної торгівлі. Подальше поглиблення євроінтеграційних процесів України сприятиме макроекономічній стабілізації, втім, подібний ефект може проявитися лише у довгостроковій перспективі. Особливо це стосується сфери зайнятості, оскільки ЄС на сьогодні має свої внутрішні проблеми на ринку праці. Стосовно державного боргу також не слід очікувати позитивного інтеграційного ефекту. Як показало проведене дослідження [3], його динаміка демонструє різновекторну спрямованість після об'єднання країн у регіональні економічні угруповання та визначається не результатами збільшення зовнішньої торгівлі та перетоку робочої сили, а, переважно, внутрішнім фінансовим станом приватного та державного секторів, а також бюджетно-податковою політикою урядів країн.

Водночас, активне розширення світового економічного співробітництва та поглиблення інтеграційних процесів обумовлює перенесення ризиків економічного устрою та кризових циклічних проявів кожної з країн-учасниць угруповання на інших міжнародних партнерів. Такі ризики можуть охоплювати як внутрішні політичні, соціально-культурні, господарські загрози, пов'язані з результатами функціонування національних економічних суб'єктів, так і непередбачувані шоки, що виникають внаслідок надзвичайних обставин. Їх вплив стає руйнівним для макроекономічної стабільності і може набувати глобального масштабу, перетікаючи на пов'язані та інтегровані одна з одною національні економічні системи різних країн світу.

У процесі зближення України з ЄС дія негативних ризиків євроінтеграції особливо гостро лягатиме тягарем на плечі громадян, найбільшою мірою — у перші адаптаційні етапи. Тому такі ризики набувають виразного макросоціального характеру. Канали їх походження безпосередньо пов'язані з позитивними конвергентними змінами, що відбуватимуться в процесі євроінтеграції у всіх сферах, та які визначають ключові фактори привабливості ЄС для України (табл. 1).

Серед таких макросоціальних ризиків необхідно виділити фінансовий тягар внесків країни до спільного бюджету ЄС, вплив прямої конкуренції з боку європейських компаній у процесі збільшення відкритості національної економіки, що супроводжуватиметься банкрутством неконкурентоспроможних підприємств та негативними соціальними наслідками. Для України ЄС є не лише великим ринком збуту, але і джерелом задоволення споживчих та інвестиційних потреб. До того ж, торгівля з ЄС є важливим каналом надходження вільноконвертованої валюти, що дозволить обмежувати бартер, масштаби якого сьогодні загрожують економічній безпеці країни. Водночас, приєднання України до ЄС і до Шенгенської безвізової зони створюватиме безліч соціальних переваг, оскільки забезпечуватиме ширші можливості працевлаштування, навчання, лікування, відпочинку, стримуючи при цьому внутрішнє безробіття.

Із приєднанням країни до інтеграційного угруповання, зокрема і України до ЄС, формується новий вищий рівень параметрів внутрішньої макроекономічної рівноваги, віддаляючи можливості її досягнення у часі. Породжується так званий «ефект гальмування» макроекономічної динаміки, який виявляється у зниженні схильності до споживання, імпорту та податкової ставки, наслідком чого стає зниження стимулюючої мультиплікативної сили споживчих витрат національних еконо-

мічних суб'єктів. З одного боку, підвищення соціальних стандартів в Україні до рівня ЄС сприятиме розширенню платоспроможного попиту населення, але з іншого, — віддалятиме рівноважний макроекономічний стан, адже частка перерозподільчих доходів у ВВП зростатиме у зв'язку зі сплатою країною фінансових внесків до бюджету ЄС.

Таблиця 1

МАКРОСОЦІАЛЬНІ РИЗИКИ ПОГЛИБЛЕННЯ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ

Канал походження ризику	Сфера впливу ризику	Потенційні негативні наслідки			
		для України			для ЄС
		для населення	для підприємств	для держави	
Підвищення соціальних стандартів у сфері оплати праці до рівня ЄС	Заробітна плата, соціальні допомоги, пенсії	Підвищення рівня безробіття, особливо у галузях з низьким рівнем оплати праці, підвищення цін на товари та послуги	Зростання витрат на оплату праці, соціальних нарахувань на фонд оплати праці	Зростання витратків бюджету на фінансування оплати праці у бюджетній сфері	Потреба у додатковій фінансовій допомозі уряду України, втрата економії на низькій вартості робочої сили з України
Підвищення соціальних стандартів у сфері соціального захисту до рівня країн ЄС	Соціальні допомоги та пенсії	Скорочення видів соціальних допомог та зміна складу їх отримувачів, підвищення цін на товари та послуги	Зростання податкового навантаження	Зростання витратків бюджету та соціальних фондів для фінансування соціальних виплат	Потреба у додатковій фінансовій допомозі уряду України
Запровадження стандартів ЄС у сферах освіти та охорони здоров'я	Споживання освітніх та медичних послуг, оплата праці у цих сферах	Підвищення вартості навчання та лікування	Зростання витрат на оплату праці та соціальний пакет у цих сферах	Зростання витратків бюджету на фінансування освіти і охорони здоров'я	Приплив з України конкурентоспроможних випускників, викладачів, лікарів
Відкриття кордонів для руху робочої сили	Трудова міграція	Демографічний спад, заміна постійного населення іншими національностями	Еміграція висококваліфікованої робочої сили	Скорочення фізичних осіб — платників податків та податкових надходжень від них	Імміграція конкурентоспроможної робочої сили з України
Відкриття кордонів для руху товарів	Споживання імпортованих товарів та послуг	Підвищення цін на товари та послуги українського виробника, що були нижчі, ніж у ЄС	Скорочення обсягу виробництва в галузях з низькою конкурентоспроможністю	Скорочення неконкурентоспроможних виробників — платників податків та податкових надходжень від них	Проникнення на ринок неякісних товарів та послуг
Запровадження технічних стандартів ЄС у сфері виробництва	Споживання внутрішніх товарів та послуг	Підвищення цін на товари та послуги українського виробника	Потреба у значних капіталовкладеннях	Скорочення виробників — платників податків та податкових надходжень від них	Посилення конкуренції на ринку з боку конкурентоспроможних українських виробників

Джерело: розроблено автором.

Незважаючи на всі ризики макро- і макросоціальних втрат європейський вибір українців означає прагнення людей до їх європейської ідентифікації. Підтримуючи думку П. Гайдуцького, зауважимо, що ключовою перевагою для України від поглиблення євроінтеграційного процесу має стати «запровадження високої культури ефективного ринкового господарювання» [1]. Вважаємо, що це та складова, яку Україна самостійно сформувати не в змозі у зв'язку з невикоріненим за роки незалежності радянським типом ставлення економічних суб'єктів до влас-

ності та прибутків і несформованим ефективним менеджментом у сфері бізнесу. Така система ведення бізнесу постійно підтримується кланово-олігархічною структурою капіталу, хронічною політичною нестабільністю в країні, тісними корупційними зв'язками, в тому числі в системі державного контролю.

Для ЄС Україна також становить високу зацікавленість, яка визначається як економічними, так і політичними чинниками. Як висноває Н. Резнік, «жодна з нових держав — членів ЄС за економічним потенціалом не зрівняється з Україною, але для досягнення європейських стандартів потрібен час» [2].

Варто зазначити, що дієвою «вакциною» проти визначених макросоціальних ризиків стане використання Україною високого інвестиційного потенціалу країн ЄС. У ході поглиблення інтеграційного процесу цілком імовірно очікувати підвищення інвестиційної привабливості України з точки зору країн ЄС. Це сприятиме збільшенню масштабів залучення інвестицій та активуватиме мультиплікативну макроекономічну динаміку.

При розробці державної політики блокування впливу євроінтеграційних макросоціальних ризиків слід враховувати, що в міру поглиблення рівня інтеграції та зміцнення міжнародних економічних взаємозв'язків України ступінь її економічної залежності від партнерів нарощується, а внутрішні можливості протидії та захисту від впливу інтеграційних ризиків звужуються. Так, при започаткуванні дії зони вільної торгівлі України з ЄС уряд з метою урівноваження внутрішніх макроекономічних параметрів матиме можливість впливати на них через проведення необхідних стимулюючих чи стримуючих митно—тарифних інструментів зовнішньоторговельної політики з третіми країнами, то у випадку її подальшого занурення до спільноти такі заходи державної політики стануть недоступними. Водночас, для уряду України залишаються доступними інші важелі макроекономічної політики, які є дієвими для впливу на стан внутрішнього ринку праці та цінову ситуацію в країні. Зокрема, до них можна віднести заходи монетарної, фіскальної та соціальної політик.

Подальше поглиблення процесів міжнародної інтеграції України створюватиме нові зовнішні виклики для її економічної системи, адаптація до яких не є можливою у короткостроковому періоді без попередньої підготовки усіх сфер і секторів. У разі створення спільного ринку України та ЄС уряд втрачатиме не лише важелі зовнішньоторговельної політики, але й засоби регулювання міжнародної фінансово-економічної та інвестиційної діяльності, а також інструменти міграційної політики, водночас можливим залишаться секторальні обмеження наднаціональними органами обсягів експортно—імпорتنих операцій. Запровадження економічного і валютного союзу обумовлюватиме делегування урядом України інституціям ЄС інструментів монетарної політики та цілого ряду секторальних політик і міжгалузевих (горизонтальних) сфер регулювання на наднаціональний рівень.

Для України, яка на сьогодні знаходиться на підготовчому етапі перед суттєвим поглибленням її інтеграційних зв'язків, з метою ефективною адаптації її економіки до різних стадій євроінтеграційного процесу необхідно є розробка найадекватніших заходів внутрішньої державної політики, які б відповідали стандартам ЄС і враховували пріоритети національного розвитку. Узгодження інструментарію антикризового державного управління дозволить результативніше протидіяти як проявам дисбалансів у межах об'єднання, так і зовнішнім ризикам, а також сприятиме урівноваженню та зближенню їх економічного розвитку. Водночас, занурення у європейську економіку вимагає від уряду України врахування усіх потенційних зовнішніх викликів і загроз, які виникатимуть у зв'язку із посиленням міжнародних економічних взаємозв'язків. Необхідним є проведення адаптації національних інструментів державного управління до практики країн-партнерів у межах інтеграційного угруповання та напрацювання довгострокової стратегії протидії можливим негативним ефектам інтеграції.

Література

1. *Гайдуцький П.* Україна—ЄС: проблеми інтеграції / Гайдуцький П.І. // Дзеркало тижня. — 2013. — №20. — Режим доступу: <http://gazeta.dt.ua/international/ukrayina—yes—problemi—integraciyi—.html>
2. *Резнік Н.П.* Український вибір — євроінтеграція: економічні вигоди та історичні засади / Резнік Н.П. // Проблеми міжнародних відносин. — 2014. — Вип. 8. — С. 282—301. — Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j—pdf/Pmv_2014_8_19.pdf
3. *Федірко Н.В.* Макроекономічні ефекти міжнародної регіональної економічної інтеграції: світова практика та виклики для України / Федірко Н.В., Константінова А.А. // Міжнародна економічна політика. — К.: КНЕУ, 2015. — № 1(22). — С. 154—178. — Режим доступу: <http://journals.urau.ua/jiepr/article/download/48788/45024>